

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 811.135.1'27 (043)

CEBOTAROȘ VIORICA

**ASPECTE PRAGMATICE ALE ACTULUI SCUZEI
ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

**Specialitatea: 621.05. Semiotică; semantică; pragmatică
(limba română)**

Autoreferatul
tezei de doctor în filologie

BĂLȚI, 2017

Teza a fost elaborată la Catedra de limba română și filologie romanică
a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Conducător științific:

POPA Gheorghe, dr. hab. în filologie, prof. univ.

Referenți oficiali:

1. ARDELEANU Sanda Maria, dr. în filologie, prof. univ., Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
2. BĂRBUȚĂ Ion, dr. în filologie, conf. cercetător, Institutul de Filologie al AȘM

Membri ai Consiliului științific specializat:

1. DRUȚĂ Inga, **președinte**, dr. hab. în filologie, conf. cercetător, Institutul de Filologie al AȘM
2. LACUSTA Elena, **secretar științific**, dr. în filologie, conf. univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
3. CONSTANTINOVICI Elena, dr. hab. în filologie, prof. univ., Institutul de Filologie al AȘM
4. CĂRĂUȘU Luminița, dr. în filologie, prof. univ., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
5. MANOLI Ion, dr. hab. în filologie, prof. univ., ULIM

Susținerea va avea loc la 5 mai 2017, ora 11:00 în ședința Consiliului științific specializat D 35.621.05 – 01 din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, str. Pușkin, nr. 38, Laboratorul „Eugeniu Coșeriu” (sala 343).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca USARB și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.acad.md)

Autoreferatul a fost expediat în data de 30 martie 2017.

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

LACUSTA Elena, doctor în filologie, conferențiar universitar _____

Conducător științific,

POPA Gheorghe, prof. univ., dr. hab. în filologie _____

Autor,

CEBOTAROȘ Viorica _____

© Cebotaroș Viorica, 2017

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Unele preliminarii. În lingvistica actuală, importanța gândirii structuraliste saussuriene este, bineînțeles, indiscutabilă, dihotomiile saussuriene punând începutul unei cercetări sistemice a limbii, iar ulterior contribuind la extinderea direcțiilor ei de cercetare. Una din aceste dihotomii, și anume dihotomia limbă – vorbire (*langue – parole*), a marcat trecerea de la studierea regularităților sistemului abstract al limbii (*langue*) la cercetarea folosirii acesteia de către utilizator (*parole*). Astfel, începînd cu jumătatea a doua a secolului al XX-lea, marcată de apariția sociolingvisticii (anii 1960), a pragmaticei (anii 1970) și a lingvisticii cognitive (anii 1980), în lingvistică iau amploare cercetările aspectelor sociale, funcționale și cognitive, ce influențează asupra comportamentului comunicativ al vorbitorilor. În această perioadă are loc schimbarea accentului „dinspre o lingvistică abstractă, o lingvistică a sistemului, spre o lingvistică dinamică, concretă a utilizării sistemului” [3, p. 150].

Reprezentînd „studiul fragmentului lingvistic în contextul său” [5, p. 23], pragmatica s-a dezvoltat în contrapunere cu demersul saussurian, puternic ancorat pe conceptul de limbă. Ea cercetează limba nu izolat, ci așa cum este folosită în comunicare, luînd în considerare factorii extralingvistici, „antrenați” în situația de comunicare (parametrii spațiali și temporali ai evenimentelor verbale, identitatea participanților la dialog și relația dintre ei, cunoștințele de fundal comune ale interlocutorilor și intențiile lor etc.), care conduc la modelarea semnificației. Interesul pentru pragmatică a sporit odată cu expunerea ideilor filozofului britanic J. Austin și, ulterior, ale filozofilor J. Searle și P. Grice. În viziunea lui J. Austin, limba nu este doar un sistem abstract folosit pentru a descrie realitatea, ci este concepută ca acțiune, întrucît, folosind limba, realizăm acțiuni – facem sugestii, mulțumim, dăm ordine, invităm, prezentăm scuze etc. [10]. În felul acesta, limbajul devine un instrument prin intermediul căruia vorbitorii acționează cu scopul de a obține anumite rezultate. Un rol primordial la modelarea semnificației enunțului îi revine contextului. Aceste idei au dus la extinderea ariei de cercetare a lingvisticii, „de la o disciplină îngustă, care se ocupa de datele fizice ale discursului, la o disciplină deschisă, ce face loc formei, semnificației și contextului” [24, p. 2]. Astfel, avînd drept domeniu de studiu uzul sistemului, pragmatica vine să umple „prăpastia săpată de Saussure între *langue* și *parole*” [4, p. 14]:

„limba nu funcționează *fiindcă* este sistem, ci dimpotrivă, este sistem *pentru* a îndeplini o funcțiune, pentru a corespunde unei finalități” [ibidem, p. 27].

Actualitatea temei. Actualitatea cercetării derivă din motivul că, pînă în prezent, actul de limbaj *scuza* a fost puțin cercetat în lingvistica românească, nefiind supus unui studiu aprofundat. Printre studiile realizate, menționăm doar două: „Actele verbale expresive în limba română” [8] și „Interacțiunea verbală din perspectiva politeții. Domeniul *scuzei* și funcția justificărilor în cadrul relației interpersonale” [7]. În acest context, demersul nostru se vrea o contribuție la cercetările pragmatice ale actelor de limbaj, în general, și ale *scuzei*, în particular, în limba română. Necesitatea investigării acestui act de limbaj e determinată de rolul său în restabilirea dezechilibrului ce apare frecvent în cadrul interacțiunii umane, precum și în aplanarea conflictelor pe arena politică națională și internațională, *scuza* fiind mijlocul ce poate asigura „supraviețuirea” interacțiunilor și a relațiilor dintre interlocutori. Recent, cercetările asupra pragmaticii *scuzei* au devenit foarte frecvente în lingvistica din străinătate, acest lucru fiind motivat de valoarea acestui act de limbaj în comunicarea interculturală, care este indispensabilă la etapa de globalizare în care trăim. Prin intermediul acestei lucrări am încercat să purcedem la completarea unui gol care s-a creat, pentru moment, în lingvistica autohtonă referitor la cercetările asupra *scuzei*.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Începînd cu anii 1980, investigarea actelor de limbaj ocupă un loc central în cercetările pragmatice din străinătate. Subiecte ale demersurilor științifice au devenit *refuzul*, *complimentul*, *mulțumirea*, *invitația*, *scuza* ș.a. Inițial, multe din aceste cercetări au fost realizate în baza limbii engleze, după care au continuat demersuri în alte limbi (germană, franceză, spaniolă, italiană etc.). În limba română, investigațiile actelor de limbaj, în prezent, nu sînt numeroase. Au fost realizate cercetări privind *salutul* un studiu din perspectivă interculturală asupra *scuzei* în română și în spaniolă, o cercetare a actelor verbale expresive în limba română. Importanța unor asemenea studii devine tot mai relevantă, dacă ne referim la valoarea comunicării în cadrul procesului de globalizare.

O idee care a stat la baza studiului de față este legătura indisolubilă dintre cultura unei societăți și limba pe care o vorbește. În viziunea multor lingviști, valorile culturale se reflectă în comportamentul

indivizilor, în modul lor de viață, precum și în toate nivelele de comunicare – verbal, nonverbal, emoțional. Particularitățile culturale se manifestă și în folosirea actelor de limbaj. Deși *scuza* e un act de limbaj cunoscut în toate culturile, manifestarea sa lingvală se deosebește de la o limbă la alta. Pornind de la această idee, în lucrarea de față ne propunem să elucidăm unele particularități ale *scuzei* în limba română în ceea ce privește redarea ei lingvală, modalitățile ei de exprimare în diferite tipuri de discurs, influența factorilor de ordin extralingvistic asupra formulării ei etc. Astfel, am supus analizei corelarea faptelor lingvistice cu unele aspecte socioculturale (variabilele: distanță socială, putere, tipul ofensei și gravitatea ei), iar raportarea formulelor lingvale de exprimare a *scuzei* la situațiile care necesită prezentarea scuzelor ne-a permis să tragem unele concluzii asupra modului în care se reflectă valorile culturale caracteristice vorbitorilor români din stînga Prutului în actul *scuzei*. Cercetarea noastră, așadar, se circumscrie așa-numitei „pragmatici socioculturale”, care este preocupată de influența factorilor externi (sociali și culturali) asupra formulării și interpretării formelor lingvale.

Motivați de ocurența *scuzei* atât în domeniul privat, cât și în cel public, am pledat, în demersul de față pentru distincția *scuză privată* – *scuză publică*. La analiza *scuzei* din domeniul privat am făcut distincție între *scuza rituală* și cea substanțială. Studiul asupra *scuzei* publice se bazează pe distincția dintre *scuzele complete* și *scuzele parțiale*. În baza materialului faptic examinat, am încercat să elucidăm unele caracteristici ce țin de mijloacele de limbă utilizate pentru restabilirea echilibrului interacțional în aceste două domenii sociale.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul lucrării este de a evidenția mijloacele lingvale de exprimare a *scuzei* în discursul privat și cel public, reliefînd modul în care factorii extralingvistici influențează alegerea formulelor pentru a realiza activitatea reparatorie în aceste două sfere sociale. Ne-am propus, de asemenea, să scoatem în evidență și unele valori culturale, reflectate în actul *scuzei*.

Pentru atingerea scopului propus, am stabilit următoarele **obiective**: examinarea actului *scuzei* drept o modalitate de a realiza activitatea reparatorie; reliefaarea actului *scuzei* din perspectiva teoriei actelor de limbaj și a teoriei politeției; evidențierea modalităților de exprimare a *scuzei* în limba română în domeniul privat; examinarea dependenței mijloacelor lingvale de exprimare a *scuzei* din mediul privat de următorii factori extralingvistici: distanța socială, tipul ofensei și

gravitatea ei; analiza relației dintre forma și funcția mijloacelor lingvare utilizate în urma unei ofense și a capacității acestora de a restabili echilibrul interacțional; identificarea situațiilor ce necesită prezentarea scuzelor în cultura română; scoaterea în evidență a mijloacelor lingvare prin care se realizează *scuza* în domeniul public; relevarea factorilor extralingvistici ce influențează selectarea *scuzei* în domeniul public.

Metodologia cercetării științifice și materialul faptic utilizat.

Pornind de la ipoteza că obiectul oricărei investigații științifice reclamă, în principiu, flexibilitatea și complementaritatea mai multor metode, în demersul nostru științific am utilizat mai multe metode de cercetare.

Ținând cont de complexitatea actului de limbaj *scuza*, am recurs la câteva metode pentru a excerpta materialul faptic ce a fost supus analizei. Scuzele din discursul privat au fost colectate prin metoda *observației* discursului autentic și cea a *anchetei*. Unele exemple au fost selectate din operele literare ale scriitorilor români. Scuzele din discursul public au fost excerptate din sursele mass-media, întrucât ele sînt enunțate în sfera publică și deci sînt puternic mediatizate. Metoda *observației* cu referire la discursul autentic a fost folosită pentru colectarea scuzelor rituale (scuze prezentate pentru o ofensă neînsemnată). Scuza substanțială, adică scuza prezentată în urma unor ofense cu un grad de seriozitate sporit, este un fenomen de limbă mai greu de observat și, din acest considerent, este mai dificil de obținut date din discursul autentic sau chiar, aproape imposibil. Atunci cînd cineva aduce o ofensă cuiva și vrea să restabilească echilibrul pierdut, va face acest lucru, de cele mai multe ori, în mod privat, nu public. Firește, cercetătorul nu poate fi prezent la aceste situații pentru a aduna materialul faptic. În afară de aceasta, printre obiectivele cercetării noastre se numără și analiza influenței variabilei *distanța socială* asupra formulării *scuzei*. În asemenea situații, colectarea datelor din discursul autentic devine și mai complicată, întrucât este dificil a aduna un număr mare de exemple în care relația dintre interlocutori să fie aceeași. Din aceste motive, scuzele substanțiale au fost excerptate prin metoda *anchetei*.

La analiza materialului faptic a fost utilizată metoda *inducției*. Pornind de la datele acumulate prin metoda *observației* și cea a *anchetei*, am încercat să ajungem la unele generalizări în ceea ce privește manifestarea actului *scuzei* în limba română. Paralel cu metoda *inducției*, am făcut uz și de metoda *deducției*, în special la analiza *scuzei*

din perspectiva teoriei actelor de limbaj propusă de către J. Searle. Ca atare, corpusul analizat conține peste 1000 de exemple.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei rezidă în faptul că, abordându-se o problematică ce nu a servit, pînă în prezent, obiectul unor investigații ale lingviștilor din Republica Moldova, ea constituie o primă încercare de a examina manifestarea *scuzei* în domeniul privat și cel public, evidențiindu-se nu numai asemănările, dar și deosebirile privind funcționarea acestui act de limbaj în domeniile respective. În afară de aceasta, întrucît la cercetarea fenomenelor de limbă se ține cont și de contribuția variabilelor comunicaționale (emițător, receptor, situație de comunicare etc.) [1, p. 60], în lucrare este pus în discuție și modul în care unele dintre acestea (distanța socială dintre interlocutori, tipul și gravitatea ofensei, numărul participanților la interacțiune, precum și cel care se face vinovat de ofensa adusă) exercită o anumită influență asupra exprimării *scuzei* în limba română. Acest fapt, la rîndul său, ne-a permis să formulăm unele concluzii referitoare la particularitățile utilizării *scuzei* în domeniul privat și în cel public.

Problema științifică soluționată constă în abordarea actului *scuzei* din perspectivă pragmatico-socio-cultural-lingvistică în vederea racordării la tendințele actuale de abordare interdisciplinară, fapt ce a contribuit la determinarea elementelor activității reparatorii în discursul privat și în cel public, precum și la relevarea unor valori culturale românești reflectate în actul *scuzei*. Examinarea *scuzei* din perspectivă interdisciplinară a permis realizarea unei analize multilaterale a acestui act de limbaj.

Semnificația teoretică a lucrării. Sub aspect teoretic, teza se distinge prin faptul că este un studiu despre actul de limbaj *scuza* realizat nu doar din perspectivă pur lingvistică, ci și din una socioculturală. Se analizează importanța și rolul factorilor de natură extralingvistică la exprimarea lingvală a acestui act de limbaj. Mai mult ca atît, actul *scuzei* este abordat atît ca unitate a comunicării, cît și ca unitate a discursului, *scuza* fiind examinată și din perspectivă interacțională.

Valoarea aplicativă a lucrării derivă din faptul că materialul faptic examinat și interpretarea lui, reflecțiile și concluziile formulate, precum și rezultatele obținute ar putea fi utilizate la investigarea sau aprofundarea unor aspecte ce vizează polivalentul act în discuție ce se realizează în situații concrete de comunicare. Valoarea studiului dat mai

rezidă și în faptul că a permis să emitem unele concluzii despre modul în care unele valori culturale sînt reflectate în actul scuzei.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: Asumarea responsabilității constituie elementul esențial al scuzei românești; Scuza românească conține mai multe trăsături ale politeții pozitive decît ale politeții negative; Migrarea scuzei din discursul privat în cel public influențează exprimarea lingvală a acestui act de limbaj.

Rezultatele științifice obținute pot fi implementate la elaborarea cursurilor universitare de lingviculturologie, pragmatică lingvistică, cultură a comunicării, de etică și estetică, de cultură diplomatică, precum și la predarea limbii române ca limbă străină. Lucrarea dată ar putea servi drept imbold pentru cercetări ulterioare privind manifestarea afît a actului *scuzei*, cît și a altor acte verbale nu numai în limba română, dar și în alte limbi (prin abordarea contrastivă a acestui act de limbaj).

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării de față au fost prezentate în cadrul mai multor manifestări naționale și internaționale.

Publicațiile la tema tezei. Principalele teze ale lucrării și-au găsit reflectare în zece publicații.

Volumul și structura tezei. Teza conține Introducere, trei capitole, Concluzii finale și recomandări, Bibliografie din 115 titluri, o anexă, 150 de pagini de text de bază.

Cuvintele-cheie: act de limbaj, act de limbaj direct, act de limbaj indirect, imagine publică, politețe, scuză, scuza în textul literar.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1. Actul *scuzei* din perspectiva teoriilor pragmatice reprezintă o analiză a scuzei din perspectiva a două teorii: teoria actelor de limbaj și teoria politeții. Actul *scuzei* este prezentat ca fiind un element a ceea ce E. Goffman numește „activitate reparatorie”, a cărei funcție este de a transforma ceea ce ar putea fi considerat ofensator în ceva ce ar putea fi considerat acceptabil [14, p. 109]. Sociologul american consideră scuza drept un element esențial al schimbului reparator, care tinde să refacă o relație afectată de o ofensă neprevăzută. Astfel, termenul *reparator* scoate în evidență funcția principală a scuzei – de a oferi un remediu pentru o ofensă și de a restabili echilibrul social și armonia dintre interlocutori.

Majoritatea studiilor privind *scuza* din perspectiva pragmaticii au drept punct de reper teoria politeții formulată de P. Brown și S. Levinson, conform căreia *scuza* vizează necesitatea de a menține imaginea *R* (receptorului). Astfel, *scuza* este descrisă drept un act social, orientat spre neafectarea imaginii *R*. Ea urmărește remedierea ofensei, pentru care *E* (emițătorul) își asumă responsabilitatea și, ulterior, restabilirea echilibrului dintre *E* și *R* (cf. [16, p. 159]). În unele studii lingvistice, atestăm păreri ce consideră *scuzele* drept strategii benefice pentru *E*. Astfel, W. Edmondson și J. House susțin că scopul *scuzei* nu este doar de a satisface *R*, acest act de limbaj fiind benefic și pentru *E*, întrucât, prin intermediul *scuzei*, *E* își restabilește statutul său social [12, p. 153].

Subscriem părerii cercetătorilor care tratează *scuzele* ca fiind favorabile pentru ambele părți: atât pentru *R*, cât și pentru *E*. Scuzele rituale, ce sînt prezentate pentru ofense neînsemnate, doar îmbunătățesc imaginea *E*, fără a-i aduce prejudicii. Referitor la *scuzele* prezentate în urma comiterii unei ofense mai grave, chiar dacă imaginea *E* suferă unele pierderi, putem menționa că ambii interlocutori sînt în câștig, întrucît se redobîndește armonia în relația lor. În același timp, *E* apare ca o persoană bine-crescută, care cunoaște și respectă regulile unei conviețuiri liniștite și armonioase în societate, reguli care ne impun să manifestăm atenție și respect pentru cei din jurul nostru. Beneficiul adus ambelor părți, în urma prezentării *scuzei*, contribuie la consolidarea relațiilor dintre indivizi, la menținerea echilibrului interacțiunii, precum și la restabilirea mai grabnică a echilibrului pierdut în urma comiterii ofensei.

La examinarea *scuzei* din perspectiva teoriei actelor de limbaj, în special, prin prisma teoriei emise de J. Searle, s-au luat în discuție condițiile de reușită pentru acest act de limbaj și poziția *scuzei* în clasificarea actelor ilocuționare. Cercetătorii au constatat că formularea unor condiții de reușită pentru actul *scuzei*, urmînd modelul searlian (condiția de conținut propozițional, condiția preliminară, condiția de sinceritate, condiția esențială) este imposibilă (cf.[Ogiermann; Thomas; Holmes]). În primul rînd, întrucît *scuzele* pot fi prezentate atât în urma comiterii unei ofense, cât și pînă la ofensă, condiția de conținut propozițional va fi diferită. În afară de aceasta, sînt frecvente situațiile cînd vorbitorii își cer *scuze* pentru faptele altora sau cînd își cer *scuze* pentru lucruri asupra cărora nu au niciun control (*Scuzați că nu avem*

lumină pe stradă). În al doilea rând, în cazul scuzelor rituale, condiția de sinceritate (*E* regretă acțiunea săvârșită) ar putea lipsi. Analizând opiniile cercetătorilor referitoare la condițiile de reușită ale *scuzei*, putem conchide că este greu de formulat asemenea condiții pentru acest act de limbaj din cauza diversității mari de structuri utilizate pentru a exprima o scuză. Dificultatea cea mai mare o prezintă scuzele indirecte, a căror valoare poate fi percepută doar în context.

În taxonomia actelor ilocuționare, *scuza* aparține clasei actelor expresive, care exprimă „o anumită stare psihologică sau atitudine, determinată de o proprietate sau o acțiune a emițătorului sau a receptorului” [2, p. 256]. Pentru actul de limbaj *scuza*, starea psihologică exprimată este regretul. De multe ori însă, regretul este doar exprimat, nu și simțit cu adevărat (mai cu seamă, în cazul scuzelor rituale). Examinarea formulelor de scuză din limba română din perspectiva teoriei actelor de limbaj scoate în evidență trăsături specifice atât actelor expresive, cât și celor directive (actele directive exprimă „încercarea emițătorului de a-l determina pe receptor să facă o anumită acțiune” [*ibidem*]). Astfel, prin atitudinea de regret care se cere a fi exprimată, *scuza* întrunește caracteristicile actelor expresive, iar prin structura sa (verbele *a scuza*, *a ierta* la modul imperativ, construcția *te rog să mă scuzi*), ea se apropie de clasa directivelor. Aceasta ne permite să atribuim actului *scuzei* din limba română un caracter dual.

Întrucât folosirea limbii implică nu doar o componentă acțională a enunțării, dar și o componentă interacțională, studiul conținutului limbii a fost complementat de abordarea relațiilor dintre participanții la conversație, adică de studiul politetii verbale. Politețea apare, după cum opinează C. Kerbrat-Orecchioni, ca un mecanism utilizat pentru a restabili echilibrul ritual dintre interactanți, iar *scuza*, care are un rol deosebit, este un transformator foarte eficient al relației interlocutive [22, p. 88]. Datorită capacității de a neutraliza conflictele ce pun în pericol relațiile interumane, *scuza* este unul din elementele esențiale prin care se realizează politețea verbală. Regulile de politețe, în general, și *scuza*, în particular, reglează relațiile interpersonale și asigură armonia dintre participanții la conversație.

În studiile referitoare la actul de limbaj *scuza* din perspectiva modelului politetii, propus de P. Brown și S. Levinson, observăm lipsa unui consens de opinii. Există două puncte de reper ce au determinat diverse puncte de vedere: *Scuza* este o strategie a politetii negative sau a

celei pozitive?; *Scuza* este un act amenințător pentru imaginea pozitivă sau negativă a *E*?

Astfel, în teoria lui P. Brown și S. Levinson, *scuza* este tratată ca o strategie a politeții negative, ce se bazează pe „menținerea (și chiar pe sublinierea) distanței dintre indivizi” [6, p. 149]. Utilizînd strategii ale politeții negative, *E* evită comiterea unui act ce poate fi amenințător pentru destinatar (critică, reproș etc.) [*ibidem*]. Este lesne de observat că o asemenea abordare nu cuprinde toate tipurile de scuze, ci se referă doar la cele „dezarmante” (*disarming*), a căror funcție este de a comunica interlocutorului că, deși se ține cont de imaginea sa publică, totuși ea va fi afectată. Cu alte cuvinte, asemenea scuze sînt prezentate înaintea unui act amenințător pentru imaginea negativă a *R* (bunăoară, înaintea unei rugămînți).

În cadrul interacțiunii umane însă, sînt frecvente situațiile cînd scuzele sînt prezentate în urma comiterii unei ofense. Examinarea scuzelor date, numite *reparatorii*, relevă faptul că ele reprezintă strategii ale politeții pozitive. Astfel, E. Ogiermann subliniază faptul că, întrucît scuzele sînt folosite pentru a restabili și a menține relațiile dintre interlocutori, ele presupun și un interes reciproc al participanților de a lua în calcul dorințele celuilalt, ceea ce este un aspect primordial al politeții pozitive [25, p. 260].

Subscriem părerii că *scuza* reprezintă o strategie a politeții pozitive, întrucît, cerîndu-și scuze, *E* își manifestă dorința de a restabili relațiile cu *R*, care au fost deteriorate în urma comiterii unei ofense. Cu alte cuvinte, se face o încercare de apropiere, de micșorare a distanței ce s-a creat între interlocutori. Totodată, putem constata că și *scuza* dezarmantă, care este considerată de cercetători o strategie a politeții negative, poate fi concepută drept strategie a politeții pozitive, ea avînd, în așa fel, o dublă natură: pe de o parte, *E* anunță că ține cont de imaginea negativă a *R*, adică de dorința acestuia ca acțiunile sale să nu fie zădărnicate de alții, iar, pe de altă parte, dorește ca actul potențial amenințător, ce urmează după enunțarea scuzei, să nu afecteze relațiile de bunăvoință dintre ei.

Un alt aspect al cercetării *scuzei* din perspectiva politeții, care a provocat discuții în rîndul cercetătorilor, este abordarea *scuzei* ca act amenințător. Pornind de la ideea că orice act este amenințător pentru una din imaginile interlocutorilor (pozitivă sau negativă), iar strategiile politeții vin să atenueze această amenințare, *scuza* e considerată drept un

act amenințator pentru imaginea pozitivă a *E*. În acest sens, se oferă următoarea explicație: prezentînd scuze, *E* își exprimă regretul pentru ofensa pe care a comis-o, punîndu-și în pericol prin aceasta imaginea sa proprie, mai ales, dacă scuza conține și o recunoaștere a greșelii comise.

O idee similară a lansat și C. Kerbrat-Orecchioni, care consideră *scuza* un act amenințator pentru imaginea pozitivă a *E*, întrucît *a-și cere scuze* implică, într-un fel, a se umili în fața celuilalt [22, p. 85]. Prin aceasta se explică faptul că, uneori, indivizii evită formulele directe de scuză (*Scuzați; Cer scuze* etc.), preferîndu-le pe cele indirecte (*N-am vrut; N-am făcut-o intenționat*). Cercetătoarea mai susține că fiecă scuză este, în același timp, și o antiamenințare (*antimenace*) pentru imaginea pozitivă a *R*, fiind astfel un act valorizant pentru *R* și amenințator pentru *E*. Dacă *E* refuză să-și ceară scuze, are de suferit imaginea pozitivă a *R*. Mai important însă pare să fie faptul că lipsa scuzei îi lipsește pe ambii interlocutori de beneficiul social, pe care l-ar fi avut, dacă ar fi fost prezentată scuza [21, p. 190].

În baza părerilor acestor cercetători, putem deduce că toți împărtășesc ideea că *scuza* este orientată spre satisfacerea necesităților imaginii publice a *R* și că procesul de restabilire a echilibrului interacțional implică beneficii doar pentru *R*, iar pentru *E* acest proces este costisitor. Dacă analizăm lucrurile în așa fel, ajungem iarăși la un dezechilibru, de data aceasta în defavoarea *E*. Conform definiției, o stare de echilibru presupune o proporție justă între două lucruri opuse. Raportul just va contribui la restabilirea unei stări de armonie. Din aceste considerente, ni se pare mai rezonabilă abordarea aspectului dat de către cercetătorii care opinează că și *E* are de cîștigat în urma prezentării *scuzei*. Astfel, J. Holmes consideră că *scuza* este avantajoasă pentru ambii interlocutori, nu doar pentru *R*. Ea numește *scuza* act valorizant (*face-supportive act*) atît pentru *E*, cît și pentru *R* [16, p. 162].

Pornind de la teza că la analiza scuzelor trebuie să fie luată în considerare atît imaginea pozitivă, cît și cea negativă a ambilor participanți, E. Ogiermann invocă felul în care sînt puse în joc cele patru imagini (pozitivă și negativă a *R*, pozitivă și negativă a *E*) la prezentarea scuzelor. Cercetătoarea subscie faptului că *scuza* este benefică pentru imaginea publică a *R*. Cît despre influența acestui act de limbaj asupra imaginii *E*, părerea lingvistei diferă de cea a altor cercetători. Ea este de acord cu ideea că *scuza* afectează imaginea pozitivă a *E*, dar, în același timp, susține că *scuza* nu aduce niciun prejudiciu imaginii pozitive a *E*,

ci, dimpotrivă, o restabilește. Imaginea pozitivă a *E* este deteriorată nu de *scuză*, ci de ofensa pe care acesta a comis-o. Ofensa șterge din onoarea *E*, din atitudinea celorlalți față de el, iar *E*, prezentînd scuze, încearcă să redobîndească respectul pierdut din partea celor care au avut de suferit din cauza ofensei. În așa fel, E. Ogiermann ajunge la concluzia că necesitatea păstrării imaginii pozitive a *E* ocupă un loc deosebit în prezentarea scuzelor [25, p. 51].

Discuțînd modul în care *scuza* afectează imaginea negativă a *E*, E. Ogiermann face o observație destul de pertinentă. Pornind de la definiția lui P. Brown și S. Levinson că imaginea negativă este dorința fiecărui individ ca acțiunile lui să nu fie împiedicate de alți membri, cercetătoarea menționează că această definiție se referă la actele de limbaj care sînt realizate de o persoană, dar amenință imaginea altei persoane. În cazul scuzei, *E* realizează actul de limbaj și, totodată, își pune în pericol imaginea negativă, adică își limitează libertatea de acțiune. Cu alte cuvinte, *E* face ceea ce, probabil, nu dorește să facă: or nimeni nu dorește să se umilească. În așa fel, *scuza* reprezintă un act amenințător pentru imaginea negativă a *E*, dar nu pentru cea pozitivă. Imaginea pozitivă a avut de suferit de pe urma ofensei și prejudiciul adus va fi și mai mare, dacă *E* nu-și va cere scuze. Prezentînd însă scuze, *E* face o încercare de a-și restabili imaginea pozitivă [25].

Beneficiul adus imaginii pozitive a *E* la prezentarea scuzei (prin faptul că acesta apare ca o persoană cu un înalt nivel de cultură) este mult mai mare în comparație cu pierderea adusă imaginii sale negative (prin faptul că face ceea ce nu dorește). Astfel, *scuza* are caracter valorizant pentru ambii interlocutori, chiar dacă imaginea negativă a *E* este, totuși, puțin afectată.

Capitolul 2. Actul scuzei în discursul privat conține o analiză a manifestării scuzelor în acest domeniu. Se evidențiază particularitățile lingviale a două tipuri de scuze: rituale și substanțiale. Întrucît orice act de limbaj este de neconceput fără interacțiunea comunicativă dintre „eu” și „tu”, examinarea scuzei rituale se face, ținînd cont de replicile ambilor interlocutori. La examinarea mijloacelor lingviale de exprimare a scuzei substanțiale se ia în considerare influența factorilor extralingvistici (distanța socială și tipul ofensei).

Analiza modalităților de exprimare a scuzei rituale și a scuzei substanțiale a permis evidențierea mai multor particularități. Ambele tipuri de scuze pot fi exprimate atît direct (*Cer scuze/ iertare, Scuză-mă/ Iartă-mă*), cît și indirect (*N-am făcut-o intenționat/ Așa ceva nu se va*

mai repeta). Nu putem afirma care formulă este mai eficientă pentru a restabili echilibrul, deoarece aceasta depinde de tipul ofensei și de severitatea ei, de relația dintre interlocutori, precum și de situația în care a fost adusă ofensa. Atât exprimarea directă a scuzei, cât și cea indirectă sînt importante și contribuie la restabilirea echilibrului pierdut în relațiile dintre interlocutori. Uneori, este suficientă o formulă de scuză directă, alteori însă doar o scuză indirectă poate rezolva conflictul creat. Important este ca formula utilizată să fie însoțită de elemente paralingvistice și nonlingvistice care contribuie la reușita actului dat.

Restabilirea echilibrului dintre interlocutori după o ofensă minoră are loc prin intermediul scuzei rituale, ce constituie un lubrifiant care facilitează desfășurarea comunicării. Deși formula utilizată cel mai frecvent în acest scop este *Scuzați*, totuși, este posibil ca activitatea reparatorie să se realizeze și prin alte mijloace lingviale: a) exprimarea lipsei intenției: *N-am vrut*; b) explicarea situației: *Așa am primit rest din maxi-taxi*; c) exprimarea repetării greșelii: *Iarăși eu vă deranjez*; d) indicarea modului în care greșeala a fost reparată: *Uitați-vă, am făcut-o mai frumoasă*.

În procesul comunicării are loc alegerea formulei optime, ținându-se cont de anumite circumstanțe: identitatea participanților la dialog, relațiile dintre ei, formalitatea situației etc. În ceea ce privește structura scuzei rituale, putem observa că ea nu este complexă. Structura ei simplă se explică prin faptul că scuză rituală este prezentată pentru ofense cu un grad de severitate mai mic decît scuză substanțială. Ea conține doar o formulă de scuză, fără mijloace lingviale augmentative, ce i-ar intensifica forța (de exemplu: *Scuzați/ Cer scuze*).

Cu toate că un element necesar pentru enunțarea actului de limbaj *scuza* este ofensa (cu diferite grade de intensitate), corpusul analizat conține și exemple în care nu există vreo ofensă (scuza pentru dezordine, pentru sărăcie, pentru lipsa bucatelor alese, pentru felul în care *E* este îmbrăcat, scuză gazdei la plecarea oaspeților). Asemenea scuze scot în evidență următoarele valori culturale ale poporului român: hărnicia, ospitalitatea, omenia, cumsecădenia, modestia.

Analiza scuzelor substanțiale a relevat mai multe modalități verbale folosite de vorbitorii de limbă română în aplanarea conflictelor: a) scuză directă: *Cer scuze/ Scuzați* etc.; b) scuză indirectă, care poate avea următoarele forme: exprimarea regretului: *Îmi pare rău*; explicarea cauzelor ce au provocat ofensa: *A întârziat autobuzul*; asumarea

responsabilității: *E vina mea*; oferta de despăgubire: *Îți voi cumpăra altul nou*; promisiunea de a nu aduce asemenea ofense în viitor: *Vă promit să nu se mai repete*; c) exprimarea inconsistenței: *De obicei, sînt punctuală, dar se mai întîmplă*; d) chemarea victimei la înțelegere: *Știi cum e transportul în oraș*; e) exprimarea dorinței de a continua relațiile de pînă la ofensă: *Nu te supăra*; f) sustragerea atenției de la ofensă, care se realizează prin următoarele modalități: exprimarea unui comportament inocent: *Am întîrziat?*; orientarea spre viitor (vinovatul încearcă să redirecționeze atenția victimei de la ofensă spre viitor: *Hai să ne apucăm imediat de lucru*; gluma: *Știi, aparatul tău mi-a spus că nu mai vrea să funcționeze, oricum ajungem cu el la un acord*; oferte de compensare ce nu au legătură directă cu ofensa: *Îmi pot repara greșeala cu o ciocolată fierbinte?*

Asumarea responsabilității poate fi considerată drept element esențial al scuzei românești. Prin asumarea responsabilității pentru ofensa adusă se transmite mesajul că pentru cel care a adus ofensa contează mult relația sa ulterioară cu *R*. Utilizarea strategiei *asumarea responsabilității* prin toate formele ei – recunoașterea vinei, autocritica, exprimarea lipsei unei intenții – sugerează ideea că, în cazul apariției unui dezechilibru în relația cu celălalt, reprezentanții culturii române tind să fie preocupați mai mult de restabilirea imaginii victimei decît de menținerea imaginii lor personale. În așa mod, ar putea fi explicată decizia vorbitorului de limba română de a se pune într-o lumină nu tocmai favorabilă față de interlocutorul său. Denigrîndu-se pe sine însuși prin recunoașterea vinei și prin autocritică, *E* salvează imaginea interlocutorului său, subliniind, în așa fel, dorința de a restabili relațiile sale cu *R*.

Utilizarea autocriticii la realizarea activității reparatorii ar putea fi explicată și prin tendința românului de a fi modest, de a „lăsa de la sine” pentru menținerea relației cu interlocutorul. Este o caracteristică specifică culturii românești, care pare să lipsească la reprezentanții altor culturi. În limba engleză, bunăoară, formulele de autocritică, utilizate împreună cu actul scuzei, sînt mai puțin umilitoare (*It is typical of me*, „*E ceva tipic pentru mine*”), suprapunîndu-se uneori cu exprimarea lipsei intenției (*I do not know what I was thinking*, „*Nu știu la ce mă gîndeam*”) [25, p. 239]. Aceasta se explică prin faptul că recunoașterea unei deficiențe proprii nu este necesară într-o societate în care egalitarismul constituie o valoare [26, p. 1063].

Exprimarea regretului, caracteristică scuzelor în cultura anglo-saxonă, este insuficientă pentru realizarea actului scuzei în limba română. La prezentarea scuzelor în limba română, regretul este exprimat, preponderent, prin mijloace paralingvistice și nonverbale. Astfel, vocea tremurândă, domoală, murmurândă, „de o halucinantă omenie”, precum și îngenuncherea, mîinile întinse în semn de implorare, fruntea plecată, bolboroseala, gîfîiala, paliditatea, care însoțesc exprimarea verbală a scuzei, transmit regretul emițătorului scuzei pentru cele întîmplate, asigurîndu-i scuzei verbale o capacitate mai mare de a realiza activitatea reparatorie.

În unele situații, deși conține o formulă de scuză, enunțul nu are funcție reparatorie, adică nu realizează actul de limbaj *scuza*. Cu alte cuvinte, nu există legătură între forma și funcția sa. Aceasta se întîmplă, mai cu seamă, în situațiile cînd formula de scuză este urmată de un enunț prin care *E* își declină responsabilitatea pentru cele întîmplate (*Scuzați, vă rog, dar nu e vina mea, eu am păstrat cartea foarte atent, așa era cînd mi-ați dat-o*). Alteori însă, activitatea reparatorie poate fi realizată și în lipsa unei scuze directe, restabilindu-se în așa fel echilibrul (*Îmi pare rău. Sînt vinovat. Îl repar*).

Examinarea frecvenței scuzei în funcție de tipul ofensei (depășirea spațiului, nerespectarea timpului, afectarea posesiei) a scos la iveală faptul că, atît în relațiile distante, cît și în cele apropiate, vorbitorii de limbă română apreciază cel mai mult spațiul interlocutorului. Celelalte tipuri de ofensă sînt apreciate diferit: în relațiile distante – posesia și apoi timpul, iar în relațiile apropiate, conform datelor obținute în studiul de față, se pune preț mai mult pe timpul interlocutorului și apoi pe posesie.

Analiza corpusului a reliefat și unele situații ce necesită solicitarea iertării conform tradiției culturale creștine. Ne referim aici la solicitarea iertării de la cei apropiați înainte de a merge la biserică, solicitarea iertării pe patul de moarte, sau pentru un răposat de fiecare dată cînd se vorbește despre el, solicitarea iertării pentru folosirea unui vocabular necenzurat, pentru prevestirea răului etc.

Aplicarea conceptelor de politețe pozitivă și politețe negativă la analiza scuzelor scoate în evidență tendința spre utilizarea strategiilor caracteristice politeții pozitive, care se bazează pe apropierea dintre indivizi (oferirea explicită a informației cu caracter personal la explicarea cauzelor ce au provocat ofensa, promisiunea de a nu repeta

ofensa, oferirea unei despăgubiri, chemarea victimei la înțelegere, exprimarea dorinței de a continua relațiile de pînă la ofensă, gluma) și doar cîteva strategii caracteristice politeții negative (exprimarea regretului, oferirea unei informații vagi la explicarea cauzelor ce au provocat ofensa). Acest fapt ne permite să conchidem că la exprimarea scuzei, culturii românești îi este caracteristică politețea pozitivă.

Examinarea manifestării actului de limbaj *scuza* în discursul privat a relevat mai multe modalități lingviale prin care poate fi realizată activitatea reparatorie în limba română. În dependență de tipul și gravitatea ofensei, precum și de relația cu interlocutorul, vorbitorii aleg formula optimă pentru a restabili echilibrul interacțional.

Capitolul 3. Actul *scuzei* în discursul public este axat pe examinarea scuzei în domeniul public. Scuzele publice reprezintă, după cum susține C. Ancarno, unul din exemplele cele mai elocvente de transferare a unui act de vorbire din sfera privată în sfera publică [9, p. 38]. Apărut relativ recent (la sfîrșitul secolului al XX-lea), fenomenul scuzei publice ia o amploare deosebită. Interesul sporit pentru cercetarea actului scuzei ar putea fi explicat, după cum susține Z. Kampf, ca fiind o reacție la multitudinea de cereri pentru scuzele publice la nivel global, fenomen observat, începînd cu anii 1990 [20, p. 147-148]. Amploarea pe care a luat-o fenomenul scuzei la nivel global a dus la apariția unor termeni ce caracterizează această perioadă: epoca scuzelor (*the age of apology*) [11, p. 3], mania scuzelor (*apologymania*) [27, p. 1135], avalanșă de scuze (*an avalanche of apologies*) [13, p. 58]. Menționăm, totodată, că cercetătorii au păreri diferite referitoare la începutul „acestei noi perioade globale”. Astfel, unii opinează că perioada dată a început înaintea hotarului dintre secolul al XX-lea și al XXI-lea [17, p. 159], iar alții consideră că începutul erei scuzelor îl constituie hotarul dintre milenii [11, p. 3]. Toți însă împărtășesc ideea că „abundența de scuze pe arena internațională și națională” a dus la aceea că „practica prezentării scuzelor a devenit o marcă a erei” [19, p. 257].

În capitolul în cauză este analizat, sub aspect pragmalingvistic, textul scuzelor publice, care sînt clasificate în scuze complete și scuze parțiale. Distincția dată a fost făcută în baza mijloacelor lingviale utilizate la exprimarea acestui act de limbaj. Din grupa scuzelor complete fac parte enunțurile ce conțin, cel puțin, unul din cele două elemente pe care cercetătorii le-au identificat drept componente substanțiale ale scuzei: 1) O exprimare a scuzei (care conține un

indicator al forței ilocuționare); 2) O asumare a responsabilității, care include următoarele subcategorii: recunoașterea vinei, autocritica, recunoașterea că interlocutorul merită să i se prezinte scuze, lipsa unei intenții [15, p. 723]. În același timp, textul acestor scuze nu conține niciun element al scuzei parțiale.

Clasa scuzelor parțiale include enunțuri care conțin, cel puțin, una din caracteristicile pseudoscuzei, așa cum au fost ele punctate de către A. Lazare, și anume: Recunoașterea vagă și incompletă a ofensei; Utilizarea diatezei pasive; Utilizarea unei subordonate condiționale prin care se pune la îndoială existența ofensei sau a victimei; Reducerea ofensei; Direcționarea scuzei către persoane terțe (care nu au fost implicate în conflict); Invocarea unei alte ofense [23]. Tot aici au fost incluse și enunțurile în care locuțiunea performativă *îmi cer scuze* este însoțită de unele elemente lingviale prin intermediul cărora este voalată nedorința *E* de a prezenta scuze (*Sînt gata să-mi cer scuze*).

Exemplele analizate demonstrează faptul că, „migrînd” din sfera privată în cea publică, acest act de limbaj devine mult mai amenințător pentru imaginea *E*. Prin aceasta am putea explica nuanțarea așa-numitului „discurs al minimizării responsabilității” [18], care se manifestă prin utilizarea diferitor mijloace lingviale, menite să micșoreze prejudiciul adus imaginii *E* atunci cînd acesta prezintă scuze publice.

După cum susțin cercetătorii, reușita scuzei publice depinde, în mare măsură, de mijloacele lingviale folosite la realizarea acestui act de vorbire. Pentru ca scuza publică să fie reușită este necesar ca ea să conțină un indicator al forței ilocuționare (adică să fie exprimată direct) și unele formule prin care *E* scuzei își asumă responsabilitatea pentru cele întîmplate. Scuzele care nu conțin o formulă prin care *E* și-ar asuma responsabilitatea riscă să nu fie considerate sincere și, ulterior, ar putea genera controverse [15, p. 723]. Așadar, în domeniul public, o scuză formulată indirect are mai puține șanse de a reuși.

Exemplele analizate conțin doar unul din aceste componente – o scuză exprimată direct. Celălalt element – acceptarea responsabilității – este evitat, fapt ce demonstrează amenințarea pe care o creează acest act asupra imaginii *E*. Prin însuși faptul că în limba română scuza reprezintă o solicitare a iertării, reiese că ea are un caracter amenințător. Atunci însă cînd este prezentată pentru greșelile altora, acesta se micșorează, iar emițătorii nu se confruntă cu greutate în prezentarea scuzelor.

Spre deosebire de scuzele prezentate în discursul privat, unde *E* își asumă responsabilitatea pentru o ofensă adusă unei persoane-victime, scuzele publice sînt prezentate, de multe ori, de persoane care nu au fost implicate în ofensa pentru care își cer scuze. Studiul realizat a scos în evidență unele deosebiri între limbajul scuzelor pentru greșelile proprii și al celor pentru greșelile altora. Majoritatea scuzelor pentru greșelile altora pot fi clasificate drept scuze complete. Ele conțin o scuză exprimată direct, ceea ce facilitează înțelegerea lor drept scuze. De asemenea, toate conțin o expunere clară a greșelii comise, precum și o recunoaștere a faptului că *R* scuzei este victima încălcării ce a avut loc. Întrucît, de multe ori, *E* prezintă scuze pentru greșelile predecesorilor, el nu-și asumă vina pentru cele întîmplate, dar indică vinovatul. Chiar și fără elementul *asumarea responsabilității*, scuzele date reușesc să restabilească echilibrul. În unele cazuri, liderii politici își exprimă sentimentele de rușine pentru cele întîmplate, prin aceasta intensificînd forța scuzei. Promisiunea de a nu repeta greșeala comisă nu se întîlnește în nicio scuză, fapt ce confirmă constatările cercetătorilor că o scuză din discursul public este eficientă, chiar dacă ea nu conține o promisiune. Strategia numită *oferirea unei despăgubiri* are o formă specifică prin faptul că ea nu este orientată spre viitor, adică nu se indică cum va fi reparată greșeala, ci spre trecut, fiind relevate măsurile care au fost deja întreprinse pentru a soluționa conflictul.

Majoritatea scuzelor pentru greșelile proprii reprezintă scuze parțiale. Actorii publici se confruntă cu dificultăți atunci cînd își cer scuze pentru greșelile proprii. Cu toate că majoritatea scuzelor sînt exprimate direct, fapt ce contribuie la reușita scuzei în domeniul public, se observă o tendință de a le plasa într-un context lingvistic care voalează nedorința *E* de a accepta eroarea comisă. Ambiguitatea scuzei este creată prin: a) folosirea în procliză a locuțiunii adverbiale *din păcate*, a verbelor *a trebui*, *a vrea* sau prin construcții de tipul *sînt gata să-mi cer scuze* (D. Chirtoacă: „*Eu sînt gata să-mi cer scuze* de la toți locuitorii în legătură cu disconfortul care le este creat din cauza șantierelor și a lucrărilor care se fac în oraș”); b) evitarea formulelor directe de asumare a responsabilității, optîndu-se pentru cele indirecte (N. Timofți: „*Aveți dreptate*: se cuvine să regret acel episod nefericit și tragic la care v-ați referit în unul dintre ultimele Dumneavoastră articole”); c) utilizarea atenuanților de tipul *cred*, *se poate spune*, *posibil*, prin intermediul cărora se pune la îndoială existența ofensei

(N. Timofti: „În toată cariera mea de judecător am tins să fac dreptate oamenilor, dar lui Gheorghe David *cred* că i-am pricinuit suferințe”); d) folosirea diatezei pasive, care distanțează emițătorul scuzei de ofensa adusă, evitându-se astfel acceptarea explicită a vinei (A. Roibu: „Cei care, posibil, *au fost prea sever apreciați*, îmi cer iertare, nu intenționat, așa au fost circumstanțele”); e) transferarea unei părți a vinei pe seama victimei prin intermediul verbului *a se simți* (N. Timofti: „Îmi cer scuze de la cei *care se simt jigniți cu această semnătură*”); f) folosirea subordonatei condiționale, care pune la îndoială existența victimei sau a ofensei (S. Sîrbu: „Îmi pare rău *dacă am provocat emoții neplăcute*”); g) prezentarea scuzei unei părți terțe, dar nu victimei propriu-zise (scuza lui M. Ghimpu pentru înjurătura adresată deputatului I. Ceban: „Îmi cer scuze în fața cetățenilor Republicii Moldova pentru respectivul incident verbal”). Asemenea atenuări reduc, evident, reușita scuzei, transformînd-o într-o scuză parțială. Deși caracterul reparator al scuzei parțiale este redus, totuși, frecvența ei în corpusul supus analizei este destul de înaltă. Acest lucru ar putea fi explicat prin faptul că scuza parțială poate fi utilizată de actorii publici ca un instrument strategic pentru menținerea propriei imagini, voalînd nedorința lor de a prezenta scuze.

Așadar, discursul public pune anumite restricții asupra exprimării lingviale a scuzei. O expresie directă a scuzei este absolut necesară pentru reușita acestui act de limbaj, în timp ce o scuză exprimată indirect are puține șanse de a restabili echilibrul.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică soluționată constă în abordarea actului scuzei din perspectivă pragmatico-socio-cultural-lingvistică în vederea racordării la tendințele actuale de abordare interdisciplinară, fapt ce a contribuit la determinarea elementelor activității reparatorii în discursul privat și în cel public, a factorilor extralingvistici ce influențează alegerea mijloacelor de exprimare lingvală a scuzei, precum și la relevarea unor valori culturale românești reflectate în actul scuzei. Examinarea scuzei din perspectivă interdisciplinară a permis realizarea unei analize multilaterale a acestui act de limbaj.

1. Rezultatele cercetării noastre au scos în evidență următoarele particularități ale manifestării lingviale a actului de vorbire *scuza* în domeniul privat:

a) Actul de limbaj *scuza* (atît scuza rituală, cît și cea substanțială) poate fi formulat atît direct, cît și indirect, realizarea indirectă fiind motivată de multiple cauze și avînd diferite consecințe asupra restabilirii echilibrului interacțional. În cazul unor ofense grave, emițătorii folosesc, de regulă, ambele modalități, întrucît scuza exprimată direct poate să nu fie suficientă pentru restabilirea echilibrului. Pe de altă parte, lipsa ei riscă să fie interpretată drept „nu și-a cerut scuze”. Prezentarea doar a unei scuze indirecte poate fi o dovadă a nedorinței emițătorului de a recunoaște că a greșit.

b) Analiza formulelor utilizate mai frecvent la exprimarea scuzei în limba română a permis identificarea elementului esențial al scuzei românești – asumarea responsabilității. Prin aceasta scuza românească se deosebește de cea engleză, care reprezintă o exprimare a regretului.

c) Formularea lingvală a actului de limbaj *scuza* variază în funcție de mai mulți factori extralingvistici. În domeniul privat, modalitatea de exprimare a scuzei depinde de distanța socială dintre interlocutori, tipul ofensei și gravitatea ei.

d) Mijloacele paraverbale și nonverbale, care însoțesc prezentarea scuzei verbale, contribuie la augmentarea forței acesteia. În cultura română aceste mijloace sînt: vocea tremurîndă, domoală, murmurîndă, „de o halucinantă omenie”, precum și îngenuncherea, mîinile întinse în semn de implorare, fruntea plecată, bolboroseala, gîfîiala, paliditatea. Prin intermediul lor se transmite starea de regret a emițătorului pentru cele întîmplate.

e) Examinarea situațiilor care necesită prezentarea scuzelor în cultura română a contribuit la evidențierea următoarelor valori culturale ce se reflectă în actul scuzei: hărnicia, omenia, ospitalitatea, modestia, cumsecădenia. Recunoașterea lipsei acestora generează exprimarea scuzelor.

f) Analiza mijloacelor lingviale folosite la exprimarea scuzei substanțiale pentru trei tipuri de ofensă (spațiu, posesie, timp) în domeniul privat a reliefat ierarhia acestor valori în relațiile distante și în cele apropiate pentru reprezentanții culturii române ce locuiesc în stînga Prutului. În cazul unei distanțe sociale mari, ierarhia dată se prezintă în

felul următor: spațiu – posesie – timp, iar în cazul unei distanțe sociale mici: spațiu – timp – posesie.

g) Unele situații ce necesită solicitarea iertării în limba română își au originea în tradiția culturală creștină (bunăoară, solicitarea iertării de la cei apropiați înainte de a merge la biserică sau solicitarea iertării pentru folosirea unui vocabular necenzurat, pentru prevestirea răului etc.).

2. Studiul asupra *scuzei* în domeniul public a relevat următoarele trăsături distincte:

a) Pentru reușita actului de limbaj *scuza* în domeniul public este important ca el să conțină o formulă explicită (de exemplu, *Cer scuze; Scuzați; Aduc scuzele de rigoare* etc.).

b) Mijloacele lingvare folosite la exprimarea *scuzei* pentru greșelile proprii relevă caracterul amenințător al acestui act de limbaj pentru imaginea emițătorului. Se optează pentru mijloacele lingvare prin care să reducă responsabilitatea.

c) Factorul extralingvistic care implică formulări lingvare distincte ale *scuzei* în domeniul public ține de faptul dacă *scuza* e prezentată pentru greșelile altora sau pentru greșelile proprii.

d) În domeniul public actul de limbaj *scuza* are, uneori, un rol funcțional și un caracter simbolic. Ne referim aici la unele *scuze* ale liderilor politici, care sînt prezentate pentru a atinge un scop politic (bunăoară, pentru obținerea voturilor la alegeri sau pentru cîștigarea încrederii cetățenilor), contribuind, în așa fel, la menținerea puterii politice.

3. Cercetarea influenței contextului asupra manifestării actului de limbaj *scuza* ne-a permis să constatăm că în domeniul privat acest act de limbaj este benefic și important pentru continuarea relațiilor dintre interlocutori, iar în domeniul public, pe lângă menținerea relațiilor dintre părțile implicate în conflict, *scuza* poate servi drept un instrument strategic pentru atingerea anumitor scopuri în interesul emițătorului.

4. Rezultatele obținute în cadrul acestei cercetări ar putea fi utilizate la elaborarea cursurilor universitare de lingviculturologie, pragmatică lingvistică, cultură a comunicării, de etică și estetică, de cultură diplomatică, precum și la predarea limbii române ca limbă străină.

Complexitatea obiectului cercetării a permis elucidarea doar a unor aspecte ale manifestării *scuzei* în limba română, multe din ele

urmînd a fi supuse cercetărilor. Pentru investigațiile ulterioare facem următoarele **Recomandări**:

1. Întrucît legătura indisolubilă dintre limbă și cultură se reflectă în formularea actelor de limbaj, în general, și a scuzei, în special, considerăm oportune cercetări ce ar identifica și alte particularități culturale ale actului *scuzei* în limba română.

2. Ar prezenta interes analiza manifestării actului de limbaj *scuza* în alte tipuri de discurs (bunăoară, în cel juridic și efectul său asupra sentinței aplicate vinovatului).

3. Ar fi rezonabilă examinarea componentelor scuzei în situația cînd interlocutorii au statut social diferit.

4. De real folos s-ar dovedi analiza reacției verbale a interlocutorului la scuza prezentată în urma unei ofense grave. Aceasta este important pentru a verifica dacă mijloacele lingvare utilizate de emițătorul scuzei au condus la efectul perlocuționar scontat, adică la restabilirea echilibrului.

5. Problematika abordată în demersul nostru ar putea fi extinsă prin atragerea în procesul anchetării a respondenților de vîrstă diferită, de gen diferit sau care reprezintă diferite categorii sociale.

6. Rezultatele investigației noastre ar putea impulsiona studiul relației de complementaritate dintre aspectele pragmatice și semantice, al principiilor și strategiilor comunicative, al caracterului intențional și rațional al comunicării verbale, al diverselor implicații interdisciplinare ale pragmaticii ca disciplină științifică etc.

BIBLIOGRAFIE

1. Bărbuță I. Factorii extralingvistici și nivelurile de codificare a informației în structura enunțului. În: Buletin de lingvistică, 2013, nr. 14, p. 60-67.
2. Bidu-Vrănceanu A. ș.a. Dicționar de științe ale limbii, București: Nemira, 2001. 607 p.
3. Borchin M. Vademecum în lingvistică. Timișoara: Excelsior Art, 2004. 264 p.
4. Coșeriu E. Sincronie, diacronie și istorie. București: Editura enciclopedică, 1997. 253 p.
5. Dragoș E. Introducere în pragmatică. Cluj: Casa Cărții de Știință, 2000. 181 p.
6. Hoartă-Cărăușu L. Elemente de analiză a structurii conversației. Iași: Editura Tehnică, Științifică și Didactică CERMI, 2003. 166 p.
7. Mihăilescu A. Interacțiunea verbală din perspectiva politeții. Domeniul scuzei și funcția justificărilor în cadrul relației interpersonale. În: Limbă și literatură, 2004, vol. III-IV, p. 101-113.
8. Necula (Zvirid) R. Actele verbale expresive în limba română. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2012. 25 p.
9. Ancarno C. Press Representations of Successful Public Apologies in Britain and France. În: Language studies working papers. Eds.: D.S. Giannoni, C. Ciarlo. Univesity of Reading, 2011, Vol. 3. p. 38-50.
10. Austin J. How to do things with words. New York: Oxford University Press, 1965. 166 p.
11. Brooks R. When sorry isn't enough: the controversy over apologies and reparations for human injustice. New York: New York University Press, 1999. 536 p.
12. Edmondson W., House J. Let's talk and talk about it. A Pedagogic Interactional Grammar of English. München: Urban & Schwarzenberg, 1981.
13. Edwards J. Apologizing for the Past for a Better Future: Collective Apologies in the United States, Australia, and Canada. În: Southern Communication Journal, 2010, Vol. 75, No. 1, January-March, p. 57-75.
14. Goffman E. Relations in Public: Microstudies of the Public Order. London: Allen Lane the Penguin Press, 1971. 396 p.

15. Harris S., Grainger K., Mullany L. The Pragmatics of Political Apologies. În: *Discourse and Society*, 2006, vol. 17 (6), p. 715-737.
16. Holmes J. Apologies in New Zealand English. În: *Language in Society*, 1990, 19, p. 155-199.
17. Joyce R. Apologizing. În: *Public Affairs Quarterly*, 1999, Vol. 13, No. 2, April, p. 159-173.
18. Kampf Z. Public (non-)apologies: the discourse of minimizing responsibility. În: *Journal of Pragmatics*, 2009, 41, p. 2257-2270. (a)
19. Kampf Z. The Age of apology: evidence from the Israeli public discourse. În: *Social Semiotics*, September 2009, Vol. 19, No. 3, p. 257-273. (b)
20. Kampf Z. The Discourse of Public Apologies: Modes of Realization, Interpretation and Mediation. În: *Public Apology Between Ritual and Regret*, Publisher: Brill Rodopi. 2013. p. 147-166.
21. Kerbrat-Orecchioni C. *Les interactions verbales*, tome III. Paris: Armand Colin Editeur, 1994. 347 p.
22. Kerbrat-Orecchioni C. *La Conversation*. Editions du Seuil, 1996. 92 p.
23. Lazare A. *On Apology*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 320 p.
24. Leech G. *Principles of Pragmatics*. London and New York: Longman, 1983. 250 p.
25. Ogiermann E. *On Apologizing in Negative and Positive Politeness Cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2009. 296 p.
26. Suszczynska M. Apologizing in English, Polish and Hungarian: different languages, different strategies. În: *Journal of Pragmatics*, 1999, 31, p. 1053-1065.
27. Taft L. Apology Subverted: The Commodification of Apology. În: *The Yale Law Journal*, 2000, Vol. 109: 1135, p. 1135-1160.
28. Thomas J. *Meaning in Interaction: an Introduction to Pragmatics*. London: Longman Group Limited, 1995. 224 p.

La tema tezei au fost publicate următoarele articole:

1. Cebotaroș V. Scuza în comunicarea interculturală. În: *Francopolyphonie: l'interculturalité à travers la traduction et la communication*, 2012, Numéro 7, vol. 2, p. 159-164.

2. Cebotaroș V. International Political Apologies in the Republic of Moldova. În: *New Approaches in Foreign Language Teacher Training (National conference materials)*, Bălți, 2013, p. 31-39.

3. Cebotaroș V. Aspecte semio-pragmatice ale actului de limbaj „scuza”: dimensiuni interculturale. În: *Francopolyphonie: L’interculturalité et la mondialisation semiotique à travers la linguistique et la traduction*, 2013, Numéro 8, vol. 1, p. 195-201.

4. Cebotaroș V. Scuza în teoria actelor de limbaj. În: *Orientări actuale în cercetarea doctorală (Materialele Colocviilor științifice ale doctoranzilor din 16 decembrie 2011 și 14 decembrie 2012)*, Bălți, 2013, p. 14-24.

5. Cebotaroș V. Scuza în teoria politeții. În: *Orientări actuale în cercetarea doctorală (Materialele Colocviilor științifice ale doctoranzilor din 16 decembrie 2011 și 14 decembrie 2012)*, Bălți, 2013, p. 162-170.

6. Cebotaroș V. Asumarea responsabilității – element esențial al actului de limbaj scuza. În: *Creativitatea lingvală: de la semn la text. Colocviul Internațional „Filologia secolului al XXI-lea”*, Iași: PIM, 2014, p. 81-89.

7. Cebotaroș V. Mijloace lingvale de reducere a responsabilității în scuza politică. În: *Philologia, Institutul de Filologie al AȘM*, 2014, nr. 3-4, p. 105-113.

8. Cebotaroș V. Modalități de exprimare indirectă a scuzei în limba română. În: *Orientări actuale în cercetarea doctorală (Materialele Colocviilor științifice ale doctoranzilor din 13 decembrie 2013 și 18 decembrie 2014)*, Bălți, 2015, p. 156-166.

9. Cebotaroș V. Actul de limbaj *scuza* în discursul politic: scuze politice adresate altor state. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european*, Chișinău: Institutul de Filologie al AȘM, 2016, p. 36-43.

10. Popa Gh., Cebotaroș V. Specificul cultural al scuzei românești. În: *Philologia, Institutul de Filologie al AȘM*, 2016, nr. 3-4, p. 73-80.

ADNOTARE

Cebotaroș Viorica. *Aspecte pragmatice ale actului scuzei în limba română*. Teză de doctor în filologie. Bălți, 2017.

Structura tezei: Introducere, trei capitole, Concluzii generale și recomandări, Bibliografie din 115 titluri, o anexă, 150 pagini de text de bază, 2 figuri, 24 tabele.

Cuvinte-cheie: act de limbaj, act de limbaj direct, act de limbaj indirect, imagine publică, politețe, scuza, scuza în textul literar.

Domeniul de studiu: pragmatică lingvistică.

Scopul cercetării: evidențierea mijloacelor lingviale de exprimare a scuzei în discursul privat și cel public, reliefind modul în care factorii extralingvistici influențează alegerea formulelor pentru a realiza activitatea reparatorie în aceste două sfere sociale.

Obiectivele investigației: examinarea actului *scuzei* din perspectiva teoriei actelor de limbaj și a teoriei politeții; evidențierea modalităților de exprimare a scuzei în domeniul privat și cel public; relevarea dependenței mijloacelor de exprimare a scuzei de factorii extralingvistici; analiza relației dintre forma și funcția mijloacelor lingviale utilizate în urma unei ofense și a capacității acestora de a restabili echilibrul interacțional.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei rezidă în faptul că ea, abordând o problematică ce nu a constituit, pînă în prezent, obiectul unor investigații ale lingviștilor din Republica Moldova, reprezintă o primă încercare de a examina manifestarea scuzei în domeniul privat și cel public, evidențiindu-se nu numai asemănările, ci și deosebirile în funcționarea acestui act de limbaj în domeniile respective. În afară de aceasta, întrucît realizarea oricărui act de limbaj este influențată de diferiți factori extralingvistici, în lucrare este pus în discuție și modul în care unii dintre acești factori influențează exprimarea scuzei în limba română.

Problema științifică soluționată constă în abordarea actului scuzei din perspectivă pragmatico-socio-cultural-lingvistică în vederea racordării la tendințele actuale de abordare interdisciplinară a faptelor de limbă, fapt ce a contribuit la determinarea elementelor activității reparatorii în discursul privat și în cel public, a factorilor extralingvistici ce influențează alegerea mijloacelor de exprimare lingvală a scuzei, precum și la relevarea unor valori culturale românești reflectate în actul scuzei.

Importanța teoretică a lucrării. Sub aspect teoretic, teza se distinge prin faptul că este un studiu despre actul de limbaj scuza realizat nu doar din perspectivă pur lingvistică. Se analizează importanța și rolul factorilor de natură extralingvistică la exprimarea lingvală a acestui act de limbaj. Mai mult ca atît, actul scuzei este abordat atît ca unitate a comunicării, cît și ca unitate a discursului, scuza fiind examinată și din perspectivă interacțională. Valoarea studiului dat mai rezidă și în faptul că a permis să emitem unele concluzii despre modul în care unele valori culturale sînt reflectate în actul scuzei.

Valoarea aplicativă a lucrării derivă din faptul că materialul de studiu examinat și interpretarea lui, reflecțiile și concluziile formulate, precum și rezultatele obținute ar putea fi utilizate la investigarea și aprofundarea unor aspecte ce vizează actul complex ce se realizează în situații concrete de comunicare.

Rezultatele științifice obținute au fost implementate la elaborarea cursurilor universitare de lingviculturologie, pragmatică lingvistică, cultură a comunicării, precum și la predarea limbii române ca limbă străină. Ele pot fi de real folos la elaborarea cursurilor de etică și estetică, de cultură diplomatică. Rezultatele demersului nostru științific și-au găsit reflecție în zece publicații și în mai multe prezentări la manifestări științifice naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Чеботарош Виорика. *Прагматические аспекты речевого акта извинения в румынском языке*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Бельцы, 2017.

Структура диссертации: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография из 115 наименований, одно приложение, 150 страниц основного текста, две фигуры, 24 таблицы.

Ключевые слова: речевой акт, прямой речевой акт, косвенный речевой акт, вежливость, общественный имидж, извинение, извинение в литературном тексте.

Область исследования: лингвистическая прагматика.

Цель исследования: выявить языковые средства выражения извинений в частном и публичном дискурсах, установить влияние экстралингвистических факторов на выбор формул извинения в указанных социальных сферах.

Задачи исследования: рассмотрение речевого акта извинения с точки зрения теории речевых актов и теории вежливости; выделение и систематизация способов выражения извинений в частном и публичном дискурсе; изучение зависимости выражения извинений от экстралингвистических факторов; анализ взаимосвязи между формой и функцией языковых средств, используемых вследствие нарушений и их способности восстановить интеракционный баланс.

Научная новизна и оригинальность исследования состоит в том, что изученная тема до сих пор не была предметом глубоких научных изысканий лингвистов Молдовы. Работа представляет собой первую попытку рассмотрения выражения извинений в частном и публичном дискурсах. В ней акцентируется внимание как на сходствах, так и на различиях в функционировании речевого акта извинения в обозначенных типах дискурсов.

Научная проблема, решаемая в данном исследовании, заключается в рассмотрении акта извинения с прагма-социально-культурно-лингвистической точки зрения с целью согласования его с текущими тенденциями междисциплинарного подхода исследования языка. Исследование позволило выявить компоненты, существенные для успешной реализации извинения в частном и публичном дискурсах, определить экстралингвистические факторы, влияющие на выбор формул извинения, а также обнаружить культурные ценности, воплощающиеся в акте извинения.

Теоретическая значимость исследования. В теоретическом аспекте работа значима тем, что исследование речевого акта извинения осуществлено на стыке лингвистических и социокультурных стратегий. В ней рассматривается также важность и роль внеязыковых факторов при его выражении. Кроме того, акт извинения рассматривается как в качестве единицы речи, так и в качестве единицы дискурса. Ценность этого исследования заключается и в том, что оно способствовало выявить культурные ценности, находящие воплощение в акте извинения.

Прикладное значение работы: выводы и результаты, полученные на основе адекватного анализа объемного фактического материала, могут быть использованы для углубленного изучения ряда других проблем, относящихся к конкретным ситуациям общения.

Внедрение научных результатов: результаты изыскания были достаточно широко использованы для разработки университетских курсов лингвокультурологии, прагматики, культуры общения, а также в преподавании румынского языка как иностранного. Они могут быть полезны при подготовке и чтении курсов этики и эстетики, дипломатической культуры. Результаты исследования отражены в 10 научных статьях и докладах на национальных и международных научных конференциях.

ANNOTATION

Cebotaroş Viorica. *Pragmatic Aspects of the Speech Act of Apology in Romanian*. Doctoral thesis in philology. Balti, 2017.

Thesis structure: introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography (115 titles), an appendix, 150 pages of main text, two figures and 24 tables.

Keywords: speech act, direct speech act, indirect speech act, face, politeness, apology, apology in literary text.

Field of the research: linguistic pragmatics.

Research goal: to highlight the linguistic means of formulating apologies in private and public discourse, to emphasize the way extralinguistic factors influence the choice of formulas for remedial work in the two types of discourse.

Research objectives: to examine the speech act of apology from the perspective of the theory of speech acts and of the theory of politeness; to highlight the ways of expressing private and public apologies in Romanian; to examine the influence of extralinguistic factors on expressing apologies in Romanian; to highlight the situations that require an apology in Romanian culture; to analyze the relationship between the form and function of linguistic means used after an offense and their ability to restore the interactional equilibrium.

Scientific novelty and originality of the research: focused on an issue that has not yet been investigated by linguists in the Republic of Moldova, the research represents a first attempt to examine private and public apologies in Romanian by focusing on both similarities and differences in the way this speech act functions in the two types of discourse. In addition, since the formulation of any speech act is influenced by various factors, the paper discusses the way some of them are responsible for the formulation of apologies in Romanian.

Solved scientific issue: the speech act of apology has been analysed from a pragma-socio-cultural-linguistic perspective, in line with the current trend of interdisciplinary approach to language phenomena. This fact has greatly contributed to revealing the elements of remedial work in private and public discourse, the extralinguistic factors that influence the choice of linguistic formulae of apologies and the cultural values reflected in this act.

Theoretical importance: from the theoretical point of view, the thesis represents a study of the speech act of apology conducted rather from a sociocultural perspective than from a purely linguistic one. The paper examines the influence of extralinguistic factors on expressing apologies. Moreover, the act of apology is treated both as a unit of communication and as a unit of discourse, and is examined from an interactional perspective. Besides, it has provided important material to formulate some conclusions regarding the cultural values reflected in the speech act of apology in Romanian.

Practical value of the research: the data that have been examined and interpreted and the conclusions and results of this research may serve as a starting point in the investigation of further issues concerning the complex act that is realized in concrete situations of communication.

Implementation of scientific results: the scientific results of this study can successfully be used in such university courses as linguaculturology, linguistic pragmatics, communicative culture and also in the process of teaching Romanian as a foreign language; they might also be implemented in such courses as ethics, aesthetics and diplomatic culture. The results of the research have been published in 10 scientific articles and have been discussed at several national and international scientific conferences.

CEBOTAROȘ VIORICA

**ASPECTE PRAGMATICE ALE DOMENIULUI *SCUZEI*
ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

621.05. SEMIOTICĂ; SEMANTICĂ; PRAGMATICĂ (LIMBA ROMÂNĂ)

AUTOREFERATUL
tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 21.03.2017

Hîrtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: 1,47

Formatul hîrtiei 60X84 1/16

Tiraj 50 ex.

Comanda nr. 278

Tipografia Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Str. Pușkin, 38, MD-3100

